

Etički aspekti pobačaja

Duga, Anamarija

Undergraduate thesis / Završni rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Department of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Hrvatski studiji**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:818952>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-20**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI
ODSJEK ZA FILOZOFIJU

Anamarija Duga
ETIČKI ASPEKTI POBAČAJA
Završni rad

Mentor:
Izv. prof. dr. sc. Tomislav Bracanović

Zagreb, 2017.

Sadržaj

1. Uvod.....	2
2. Konzervativno stajalište.....	3
3. Liberalna stajališta o pravima žena.....	5
3.1. Posljedice zakona.....	5
3.2. Pravo na privatnost.....	5
3.3. Pravo žene na vlastito tijelo.....	5
4. Osobnost fetusa.....	8
5. Argument iz potencijalnosti	9
6. Status embrija i uporaba fetusnog tkiva.....	10
6.1. Status embrija.....	10
6.2. Uporaba fetusnog tkiva.....	13
7. Čedomorstvo.....	14
8. Zaključak.....	15
9. Popis literature.....	17

1. Uvod

„Pobačaj je uništavanje života nakon začeća, a prije rođenja, odnosno namjerno izazivanje smrti fetusa prije nego što je sposoban preživjeti izvan majčinog tijela.“¹ Danas jedna od najraširenijih rasprava je rasprava o pobačaju. Rasprava se može voditi iz mnogo različitih aspekata (pravni, politički, socijalni, medicinski, itd.). Ovdje će se temi pristupiti s filozofskog stajališta, tj. razmotrit će se argumentacija koju su dale obje strane u raspravi.

Prvo će biti iznesena stajališta koja zastupaju protivnici pobačaja, tzv. konzervativna strana. Zatim će se iznijeti odgovori koje je predložila liberalna strana (tako se u raspravama nazivaju pobornici pobačaja). Konzervativci u raspravama prednost daju fetusu i njegovim pravima. Pokušavaju dokazati da je fetus ljudsko biće od začeća te da je to točka od koje treba štititi njegov život. Oni se u raspravi pozivaju na kontinuitet od zigote preko rođenog djeteta pa sve do odrasla čovjeka. Tvrde da je pobačaj „namjerno i izravno ubojstvo ljudskog bića u početnoj fazi njegova postojanja“.² Kada bi se njihovo stajalište prikazalo u formalnom obliku argumenta izgledalo bi ovako:

Prva premisa: Pogrešno je ubiti nedužno ljudsko biće.

Druga premisa: Ljudski je fetus nedužno ljudsko biće.

Zaključak: Dakle, pogrešno je ubiti ljudski fetus.³

Liberali negiraju drugu premisu argumenta, otvarajući tako put raspravi o tome je li fetus nedužno ljudsko biće ili ne. Neki pokušavaju dokazati da fetus nije ljudsko biće od začeća, razmatrajući granicu kada počinje ljudski život. Dok drugi, uzimajući u obzir različite kriterije osobnosti, kritiziraju izjednačavanje osobe i ljudskog bića kod konzervativaca, raspravljajući o uvjetima za osobnost.

Jedan dio liberala ne negira drugu premisu konzervativnog argumenta već argumentira da, u slučaju da je ona točna, to ne znači da pobačaj treba zabraniti. Oni pravu fetusa na život suprotstavljaju pravo žene da odlučuje o svome tijelu i pokušavaju dokazati da njeno pravo nadjačava pravo fetusa na život.

¹ S. Prijić, „Pobačaj – za i protiv“, u S. Prijić (ur.), *Pobačaj: za i protiv*, Analytica Adriatica, Rijeka 1995., str.1.

² Ivan Pavao II. „Evangelje života (enciklika) (odlomak o pobačaju)“, u S. Prijić (ur.), *Pobačaj: za i protiv*, Analytica Adriatica, Rijeka 1995., str. 30. Iako nisu svi konzervativci Katolici, za neke konzervativne argumente uzimat će se službeni stavovi Katoličke crkve, kao jednog od najvećih zagovaratelja prava fetusa na život, te njihovih teologa koji su pridonijeli raspravi o pobačaju.

³ P. Singer, *Praktična etika*, prev. T. Bracanović, KruZak, Zagreb 2003., str. 104.

Kao odgovor na prigovor u raspravi o osobnosti fetusa nastaje rasprava o potencijalnosti fetusa koja će biti iznesena nakon što se iznesu argumenti i protuargumenti o pravima žena i osobnosti fetusa. Zatim će biti izloženi argumenti vezani uz umjetnu oplodnju i status embrija izvan maternice te rasprava o korištenju fetusnog tkiva za liječenje neizlječivih bolesti. Na kraju će biti izneseni stavovi nekih filozofa o čedomorstvu zato što su neki argumenti koji vrijede za pobačaj primjenjivi i za novorođenčad. Treba napomenuti da će se u radu termin „fetus“ koristiti za sve stadije razvoja ploda u maternici, osim u raspravi o statusu embrija kada će se posebno referirati na taj stadij razvoja.

2. Konzervativno stajalište

Kao što je vidljivo iz argumenta izloženog u uvodu, konzervativci tvrde da je ljudski fetus nedužno ljudsko biće i da zato mora biti zaštićeno od začeca. Pozivaju se na kontinuitet od zigote do rođenog djeteta te drže da se zbog toga fetus mora tretirati kao dijete, tj. da mora imati sva prava rođenog djeteta ili se status djeteta mora smanjiti na onaj fetusa, što je za njih nedopustivo jer povlači to da bi se rođena djeca mogla usmrtniti na zahtjev roditelja.⁴ Liberali se s takvim stajalištem ne slažu i pokušavaju osporiti to da je fetus osoba od začeca. Kako bi opravdali svoje stajalište, oni daju nekoliko prijedloga za granicu između fetusa i djeteta.

Prva granica koju liberali predlažu je rođenje. Nakon rođenja dijete postaje vidljivo, više nije neopažljivi entitet, sada ga se može dotaknuti, mirisati, dobiva ime, izaziva emocionalne reakcije kod ljudi koji ga okružuju, ukratko, postaje član društva koje ga, rođenjem, počinje percipirati kao osobu. Problem je kod ovakvog razgraničenja jest to što se beba rođena ranije, iako manje razvijena od fetusa kojemu se bliži rođenje, smatra osobom, dok se fetus dan prije rođenja ne smatra osobom. No fetus dan prije rođenja ne razlikuje se ni po čemu bitnome od djeteta starog jedan dan. Nadalje, kada bi postojala mogućnost da je fetus vidljiv u maternici i da kao takav izaziva iste emocije kao rođeno dijete, granica bi morala biti pomaknuta dalje sve do crte kada bi fetus počeo izazivati iste emocije kao i rođeno dijete.

Druga predložena granica je sposobnost preživljavanja izvan majčina tijela. To je razgraničenje bilo uzeto u slučaju *Roe vs. Wade* kojim je ozakonjen pobačaj u Sjedinjenim Američkim Državama, a granica do koje je tada bio dopušten pobačaj bio je kraj šestog mjeseca trudnoće. Tada je Vrhovni sud SAD-a odlučio je da je u interesu države da se zaštiti svaki

⁴ P. Singer, *Praktična etika*, prev. T. Bracanović, KruZak, Zagreb 2003., str. 104.

potencijalni život koji je sposoban za preživljavanje izvan maternice. Prigovor ovome glasi da se s razvitkom medicinske tehnologije pomiče i granica na kojoj fetus može samostalno preživjeti, tako Singer navodi da fetusi stari nešto više od pet i pol mjeseci mogu preživjeti izvan majčina tijela.⁵ Zatim postavlja pitanje hoćemo li, zbog medicinskog napretka, reći da fetus star šest mjeseci sada ne treba pobačiti, ali da ga je prije trideset godina bilo dopušteno pobačiti bez da se to smatra pogrešnim? Dalje ukazuje na to da šestomjesečni fetus ima dobre izgleda da preživi u gradu koji posjeduje najnoviju medicinsku tehnologiju, dok ih u nekom udaljenom selu u Čadu ili Novoj Gvineji neće imati. Daje primjer žene koja je u šestom mjesecu trudnoće doputovala iz New Yorka u selo u Novoj Gvineji. Pita je li toj ženi sada kada se nalazi u Novoj Gvineji dopušteno pobačiti, ali da je pobačila prije odlaska iz New Yorka to bi bilo pogrešno? Ukazuje na to da se putovanjem ne mijenja status fetusa i postavlja pitanje zašto bi putovanje uklonilo njegovo pravo na život?

Oživljavanje (ili pomicanje fetusa)⁶ je jedna od sljedećih granica koju predlažu. Pod oživljavanjem se smatra trenutak kada majka prvi put osjeti da se fetus pomaknuo. Nekada se u crkvenoj tradiciji smatralo da je to trenutak kada dijete dobiva dušu, što je kasnije odbačeno.⁷ Ta granica je neodrživa zato što postoje dokazi da je fetus živ i prije nego što majka može osjetiti njegovo micanje. Ako se pomicanje postavi kao bitan kriterij osobnosti, onda se nepokretnim ljudima oduzima status osobe.

Posljednje razgraničenje koje predlažu je to da bi se kretanje moglo uzeti u obzir kao indikacija postojanja svijesti, tj. oblika svijesti kod fetusa. Pozivanje na svjesnost nije uobičajeno jer konzervativci žele zaštititi život od začeca bez obzira na svjesnost. S druge strane liberali su oprezni s prizivom na svijest kao razgraničenje jer se već u šestom tjednu trudnoće fetus pomiče, a u sedmom već postoji moždana aktivnost.

⁵ Ibid., str.106.

⁶ S. Prijić, „Pobačaj – za i protiv“, u S. Prijić (ur.) , *Pobačaj: za i protiv*, Analytica Adriatica, Rijeka 1995. , str.9.

⁷Danas je službeni stav taj da se duša ne može dokazati: „(...) prisutnost duhovne duše ne može biti dokazana opažanjem nijedne pokusne činjenice...“, Ivan Pavao II. „Evanđelje života (enciklika) (odlomak o pobačaju)“, u S. Prijić (ur.) , *Pobačaj: za i protiv*, Analytica Adriatica, Rijeka 1995. , str. 31.

3. Liberalna stajališta o pravima žena

3.1. Posljedice zakona⁸

Liberali tvrde da ako se dogodi potpuna zabrana pobačaja, kako to neće spriječiti žene u njihovoj namjeri da pobace, već će ih prisiliti da pronađu pomoć nekvalificiranih ljudi ili neku drugu metodu koja može rezultirati ozbiljnim narušavanjem zdravlja ili čak smrću. No to je argument protiv zakona o pobačaju, koji kao takav, kako Singer ukazuje, nije uspješan u tome da opovrgne argument konzervativne strane da je fetus nedužno ljudsko biće i da bi se pobačaj trebao smatrati ubojstvom. Ovaj argument protiv zabrane pobačaja ne uspijeva izbjeći etički problem pobačaja.

3.2. Pravo na privatnost⁹

U već spomenutom slučaju, Roe vs. Wade, pravo žene na abortus se branilo na temelju njezina prava na privatnost. Na tome pravu je Vrhovni sud SAD-a donio odluku u korist žena. Tradicija liberalnog stajališta je ta da je stav o pobačaju stvar individualne moralnosti. U individualnu moralnost se još svrstavaju homoseksualni odnosi, uživanje u drogama, kockanje, prostitucija, itd. Pobornici takvog gledišta smatraju da je pobačaj zločin koji nema žrtvu jer je pobačaj odluka koja se tiče samo onoga koji ju donosi. Singer kaže da je pogreška stavljanje pobačaja u zločine bez žrtava jer se u raspravi o pobačaju raspravlja o tome ima li pobačaj žrtvu ili ne.¹⁰

3.3. Pravo žene na vlastito tijelo

Treći argument Singer naziva „Feministički argument“.¹¹ Argument je izvorno dala Judith Jarvis Thomson u svom članku „Obrana pobačaja“.¹²

„Feministički argument“ ispituje koje su posljedice prihvatanja premise da je fetus osoba od začeca. Prihvatanje te premise dovodi nas do zaključka da fetus, kao i svaka osoba, ima pravo na život. No, što je s pravom žene? Thomson kaže da je nedvojbeno da žena ima pravo odlučivati o svome tijelu, ali ako smo prihvatili da je fetus od začeca osoba sa svim

⁸ P. Singer, *Praktična etika*, prev. T. Bracanović, KruZak, Zagreb 2003., str. 108.

⁹ S. Prijić, „Pobačaj – za i protiv“, u S. Prijić (ur.), *Pobačaj: za i protiv*, Analytica Adriatica, Rijeka 1995., str.18.

¹⁰ P. Singer, *Praktična etika*, prev. T. Bracanović, KruZak, Zagreb 2003., str. 110.

¹¹ Ibid.

¹² J. J. Thomson, „Obrana pobačaja“, u S. Prijić (ur.), *Pobačaj: za i protiv*, Analytica Adriatica, Rijeka 1995., str.58

pravima, onda je njegovo pravo na život jače od ženina prava da odlučuje što se događa s njenim tijelom te iz toga slijedi da se pobačaj ne smije obaviti. Kako bi dokazala da to nije tako daje sljedeći hipotetični primjer:¹³

Zamislite da se probudite jednog jutra i shvatite da ste u bolnici u krevetu i da ste povezani uz onesviještenog čovjeka. Saznajete da je to slavni violinist koji boluje od zloćudne bolesti bubrega. Također saznajete da je Udruženje poklonika glazbe istražilo sve medicinske arhive i došlo do zaključka da ste vi jedina osoba čija krv odgovara violinistu pa su vas zato odlučili oteti i priključiti na njegov krvotok kako bi vaši bubrezi čistili i njegovu krv. Ravnatelj bolnice vam se ispričava i kaže da nisu znali što je na stvari i da vas nikada ne bi priključili da su znali da niste tamo dobrovoljno, ali sada, kada je violinist priključen na vas prekidanje te veze bi ga usmrtilo, a vaše bubrege treba samo na devet mjeseci, nakon toga će se veza prekinuti i on će biti zdrav. Violinist je osoba, nedužna osoba s pravom na život. Istina je da vi imate pravo odlučivati što će biti s vašim tijelom, ali gore smo vidjeli da je pravo osobe na život jače od vašeg prava da bilo što učinite s vašim tijelom, dakle vaša je dužnost da s njime ostanete privezani. Što biste učinili kada bi se radilo o devet godina ili o vašem čitavom životu? Thomson pretpostavlja da će svatko smatrati nečuvenim zaključak da, zbog toga što je violinist osoba s pravom na život, vi morate s njim provesti devet godina ili čitav život i da iznesen primjer pokazuje da nešto nije u redu sa iznesenim argumentom protiv pobačaja. Ovdje iznesena analogija može se primijeniti na slučajeve kada je žena silovana.

Singer¹⁴ proširuje ovaj argument kako bi obuhvatio i slučajeve u kojima žena nije zatrudnjela silovanjem već iz neznanja, zbog greške u kontracepciji ili nepažnje. Kaže da zamislite situaciju u kojoj ste htjeli ići u bolnicu kako bi posjetili svog bolesnog prijatelja, ali ste u liftu pritisnuli pogrešan gumb i zbog toga ste se našli na odjelu bolnice u koji dolaze samo volonteri koji spašavaju živote bolesnika tako da se spoje s njima. Tamo vas je dočekao tim koji vas je na brzinu uspavao jer je pretpostavio da ste vi dobrovoljac koji je trebao doći i vi ste se našli spojeni za violinista. Iako je povećana vaša odgovornost, Thomsonin je argument čvrst i ovdje.

Thomson¹⁵ također daje dvije analogije koje ukazuju na to da žena ima pravo odlučivati, čak i kada je djelomično odgovorna za trudnoću. Recimo da vam je u sobi u kojoj boravite

¹³ Ibid., str. 59.

¹⁴ P. Singer, *Praktična etika*, prev. T. Bracanović, KruZak, Zagreb 2003., str.111.

¹⁵ J. J. Thomson, „Obrana pobačaja“, u S. Prijić (ur.) , *Pobačaj: za i protiv*, Analytica Adriatica, Rijeka 1995., str.65.

zagušljivo i da ste otvorili prozor, iako ste znali da može doći do provale. Dogodilo se upravo to da je provalnik ušao kroz vaš otvoren prozor. Ima li on pravo sada ostati u vašoj sobi jer ste vi znali da se takvo nešto može dogoditi? Isto se događa ako se zabunom u vašoj sobi našao nevin čovjek. Time što ste otvorili prozor nikome niste dali pravo da koristi vašu sobu. Ili zamislite da postoje sjemeni ljudi koja putuju zrakom poput peludi i iz kojih se razvijaju djeca samo kada dođu u doticaj s tepihom ili dekorativnim tkaninama jer im to omogućuje da puste korijenje. Vi ste znali da postoje sjemeni ljudi i način na koji se ona razvijaju, ali ne želite djecu pa ste kupili najskuplju zaštitnu mrežu koju ste mogli pronaći i postavili ste je na vaš prozor. Iako ste učinili sve što ste mogli, jedno sjeme se uspjelo provući jer se dogodila greška na zaštitnoj mreži koja se događa u jako malo slučajeva i sada se osoba-biljka počela razvijati na vašem tepihu. Thomson pita ima li ona pravo koristiti vašu kuću? Odgovor na to pitanje je ne, iako ste otvorili prozor i posjedujete predmete za koje se može pričvrstiti, to ne daje pravo osobi-biljci korištenje vaše kuće.

Sljedeće što Thomson razmatra je postoje li slučajevi u kojima je moralno neprilično da se osobu odvoji od našeg tijela.¹⁶ Takav slučaj bi bio da ste otkrili da violinist treba vaše bubrege na sat vremena i da neće biti nikakvih posljedica za vas ili u slučaju da trudnoća traje sat vremena i ni na kakav način ne škodi trudnici. Ako se radi i o silovanoj ženi, ona bi trebala dopustiti da nedužna osoba koristi njeno tijelo na sat vremena. U oba primjera se radi o kratkom vremenskom roku i o tome da vam se ne narušava zdravlje pa bi bilo neprimjereno odbiti nevinu osobu. Postoje ljudi koji su skloni, iz činjenice da bi trebalo dopustiti korištenje vašeg tijela drugoj osobi na sat vremena, izvoditi zaključak da osoba ima pravo koristiti vaše tijelo.¹⁷ Primjer da to nije tako je sljedeći: zamislite da ste bolesni na smrt i da je jedini lijek koji će vam pomoći to da vam vaša omiljena slavna osoba stavi svoje hladne ruke na čelo. Pretpostavimo da se vaša omiljena slavna osoba ne nalazi u istome gradu kao i vi, štoviše, možda se čak ne nalazi ni u istoj državi. Bilo bi plemenito od nje ili njega da to učini, ali vi ne posjedujete nikakvo pravo na temelju kojega bi ta osoba bila obvezana spasiti vam život polaganjem ruke na čelo. No što ako ne treba doputovati iz drugog grada nego je u sobi do vaše? Dakle, mora samo prijeći sobu kako bi vam dodirnula čelo. Može se reći da bi bilo sebično odbiti vas, no ne i nepravедno jer vi i dalje nemate pravo na njezine ruke. Analogno tome, žena, kao jedina osoba koja može održati fetus na životu, ima mogućnost odlučiti hoće li to učiniti. Pitanje je je li ona obvezna ustupiti svoje tijelo fetusu na korištenje? Ukoliko ne želi, njezina se odluka može

¹⁶ Ibid., str. 66.

¹⁷ Ibid., str. 67.

smatrati neplemenitom ili sebičnom, ali fetus i dalje nema pravo na korištenje ženina tijela. Ona ima pravo koristiti svoje tijelo kako želi jednako kao što slavna osoba ima pravo odlučiti kako će koristiti svoje tijelo, tj. ruke.

4. Osobnost fetusa

Pitanje osobnosti fetusa povezano je s pitanjem kako definiramo pojam „osoba“? Većina konzervativaca tvrdi da je dovoljan uvjet za bivanje osobom biti ljudsko biće, tj. imati ljudske roditelje.¹⁸ No, takav stav je podložan kritikama. Mary Anne Warren u svome članku¹⁹ radi razliku između genetičke i moralne ljudskosti. Pod genetičkom ljudskosti smatra ljudsko biće, tj. svakog člana vrste *homo sapiens*, a moralnom ljudskosti osobu kao punopravnog člana moralne zajednice. Kritizira prvu premisu konzervativnog argumenta jer kaže da prva premissa pretpostavlja ljudsko biće kao člana moralne zajednice sa svim pravima, odnosno genetičku ljudskost izjednačava s moralnom ljudskosti. Međutim, ona smatra da genetička ljudskost nije dovoljna za moralnu ljudskost, tj. ljudsko biće ne mora biti i osoba. Predlaže drugačiju definiciju moralne zajednice kao one koju tvore samo osobe, a ne ljudska bića. Sljedeće je pitanje koja svojstva treba posjedovati entitet da bi bio osoba? Kriteriji koje ona predlaže su: svijest, mišljenje, samoinicijativno djelovanje, sposobnost komunikacije bilo kojim sredstvima, samo-poimanje i samosvijest. Dodaje da nije potrebno ispuniti svih pet kriterija, daje primjer da bi svijest i mišljenje mogli biti dovoljni uvjeti osobnosti. Fetus ne zadovoljava nijedan od kriterija i zato nije osoba, bez obzira što je ljudsko biće te na taj način prva premissa konzervativnog argumenta ne vrijedi i čini pobačaj dopuštenim. Kao što napominje Prijić, ovakav stav brani da se pobačaj izjednačava sa ubojstvom, a njegovi zastupnici žele ukazati na dopustivost pobačaja u nekim okolnostima.²⁰

Singer²¹ također tvrdi da je prva premissa konzervativnog argumenta slaba zato što pretpostavlja poseban status života ljudi. Problem je kako ćemo definirati pojam „ljudsko“. Ako ćemo uzeti da je jednako pojmu „osoba“, onda je narušena druga premissa konzervativnog stajališta jer fetus nije dovoljno racionalan i samosvjestan da bi se za njega moglo reći da je

¹⁸ „Kriterij ljudskosti je, posljedično, jednostavan i sveobuhvatan: ako ste začeti od ljudskih roditelja, vi ste čovjek.“, J. T. Noonan, jr. , „Gotovo apsolutna povijesna vrijednost“, u S. Prijić (ur.) , *Pobačaj: za i protiv*, Analytica Adriatica, Rijeka 1995., str. 36.

¹⁹ M. A. Warren, „O moralnom i zakonskom statusu pobačaja“, u S. Prijić (ur.) , *Pobačaj: za i protiv*, Analytica Adriatica, Rijeka 1995., str. 50.

²⁰ S. Prijić, „Pobačaj – za i protiv“, u S. Prijić (ur.) , *Pobačaj: za i protiv*, Analytica Adriatica, Rijeka 1995. , str.5.

²¹P. Singer, *Praktična etika*, prev. T. Bracanović, KruZak, Zagreb 2003., Str. 113.

osoba. Ako „ljudsko“ definiramo „pripadnik vrste *homo sapiens*“ tada se cijeli argument koji konzervativci daju zasniva na moralno irelevantnoj činjenici, jer, kao što Singer kaže, to da je fetus pripadnik naše vrste nije ništa relevantnije od toga je li pripadnik naše rase. Predlaže da vrednujemo njegov život isto kao i živote ostalih živih bića koja nisu pripadnici naše vrste. Navodi nekoliko primjera relevantnih karakteristika koje se mogu gledati, a to su racionalnost, samosvijest, svjesnost ugone i boli, itd. Ako se ove i slične karakteristike uzmu kao univerzalno mjerilo, onda se može zaključiti da su odrasle životinje poput svinja, teladi i pilića razvijenija živa bića od fetusa u bilo kojem stadiju razvoja. Ono za što se Singer zalaže je da se fetusu ne daje veća vrijednost nego nekim ne-ljudskim životinjama, ali također ističe da postoje slučajevi u kojima se pobačaj ne treba shvaćati olako, a to je kada fetus može osjećati bol. Upozorava na to da, kada fetus osjeća bol, pobačaj treba što bezbolnije napraviti zato što je fetus, kao i ostale životinje, biće koje osjeća bol. Ovdje su ne-ljudske životinje u boljem položaju jer se ističe humano postupanje s njima kada ih se ubija, dok se ponekad kasniji pobačaji izvode na način da se ubrizga sol u amnionsku vrećicu što dovodi do toga da fetus umire satima dok mu sol nagriza kožu i unutarnje organe, a on trpi velike grčeve. Singer kaže da metode koje uzrokuju patnju kod fetusa treba izbjegavati.

5. Argument iz potencijalnosti

Singerovo stajalište je sljedeće. Ako se umjesto stvarnih karakteristika koje posjeduje fetus uzmu u obzir potencijalne karakteristike onda fetus nadmašuje bilo koju odraslu životinju. Shodno tome treba se preformulirati i konzervativan argument:

Prva premisa: Pogrešno je ubiti potencijalno ljudsko biće.

Druga premisa: Ljudski je fetus potencijalno ljudsko biće.

Zaključak: Dakle, pogrešno je ubiti ljudski fetus.²²

Kao što Singer ukazuje, druga premisa sada je snažnija nego što je bila prije, ali je sada prva premisa ta koja je otvorena za prigovore. To što je fetus potencijalna osoba ne znači da ima sva prava osobe. Daje analogiju sa žirom i hrastom, ako smo iščupali tek prokljali žir ne može se reći da smo posjekli deblo hrasta. Netko bi ovdje mogao ponuditi argument da je potencijalnost važna zato što je fetus buduće svjesno i racionalno biće te ako učinimo pobačaj mi smo lišili svijet jednog takvog bića. Takav argument ne uspijeva pokazati imaju li

²² Ibid., str. 115.

samosvjesna i racionalna bića intrinzičnu vrijednost niti dokazati da je svijet pobačajem svaki puta lišen samosvjesnog i racionalnog bića. Singer ovdje navodi primjer žene koja se željela pridružiti planinarskoj ekspediciji, ali je saznala da je trudna. Ona je planirala imati dijete u roku od dvije godine, trudnoća joj je nezgodna jer pada u vrijeme ekspedicije. Iz argumenta slijedi da pobačaj u danoj situaciji nije pogrešan jer svijet ne lišava novog racionalnog bića, nego se njegov dolazak odgađa. Osim toga, kao što navodi Singer,²³ argument dovodi do osude svih postupaka koji lišavaju svijet novih bića. Dakle, osuđuje se uporaba bilo kakvog oblika kontracepcije, uključujući i celibata. To vrijedi i za slučaj ako se fetus definira kao čestica genetski jedinstvene informacije. No to nije jedino što se zamjera takvoj definiciji, zato što u slučaju jednojajčanih blizanaca imamo ponovljen genetski kod pa bi se trebalo dopustiti da ubijanje jednog od blizanaca nije pogrešno. Zatim, ljudski fetusi nisu jedine životinje koje imaju jedinstven genetski kod, postoje i ne-ljudske životinje koje ga posjeduju. Slijedi li iz toga da je pogrešno pobaciti svako biće koje ima jedinstven genetski kod? Na kraju, postoji slučaj u kojem ovakva definicija ne bi dovela do toga da je pobačaj pogrešan. Ako bi se u budućnosti mogla uzeti i zamrznuti stanica pobačenog djeteta i nakon nekog vremena, kada je žena spremna za trudnoću, ponovo ju implantirati u ženu, pobačaj ne bi bio pogrešan jer je genetski kod sačuvan i sada mu je omogućen potpuni razvoj u osobu.

Warren²⁴ tvrdi da čak ako potencijalna osoba ima pravo na život, prednost treba dati nekome tko već jest osoba. Dakle, pravo žene na pobačaj je jače nego pravo potencijalne osobe na život. Daje nam sljedeću analogiju. Zamislimo da su svemirskog istražitelja oteli pripadnici strane kulture koji posjeduju tehnologiju da od njega naprave nekoliko stotina tisuća ljudskih bića tako da njega raščlane na sastavne stanice. Ta nova bića će posjedovati sve karakteristike koje su potrebne da bi se bilo osoba. Warren smatra da i u takvoj situaciji istražitelj ima pravo odbiti da ga se raščlani i time oduzeti život mnogim potencijalnim ljudima. Iz toga zaključuje da prava žena na pobačaj imaju prednost pred pravom fetusa da potencijalno postane osoba.

6. Status embrija i uporaba fetusnog tkiva

6.1. Status embrija

Rasprava o statusu embrija se razvila uspjehom razvitka izvantjelesne oplodnje (IVF). Ovo je novija rasprava jer prije nije bilo moguće da embrio preživi izvan majčina tijela, ali s napretkom znanosti to je postalo moguće. Zbog daljnjeg tijeka rasprave napraviti ćemo razliku

²³ Ibid., str. 117.

²⁴ M. A. Warren, „O moralnom i zakonskom statusu pobačaja“, u S. Prijić (ur.) , *Pobačaj: za i protiv*, Analytica Adriatica, Rijeka 1995., str. 54.

između fetusa i embrija te razmotriti argumente kako bi se vidjelo ima li, i kakva, prava ima embrio koji je nastao u laboratoriju.

Singer ističe da u raspravama o statusu embrija argumenti koji raspravljaju o ženinom pravu o upravljanju vlastitim tijelom ne vrijede.²⁵ Unatoč tome, neki argumenti koji su vrijedili kada je bilo riječ o fetusu ovdje se mogu primijeniti. Argumenti mogu biti postavljeni tako da se tvrdi da embrio ima pravo biti zaštićen jer je ljudsko biće ili potencijalno ljudsko biće. Moglo bi se tvrditi da je embrio ljudsko biće i pod time podrazumijevati „pripadnik vrste *homo sapiens*“. No, kao što smo vidjeli kod pitanja statusa fetusa, argument ne vrijedi jer je embrio pripadnik vrste *homo sapiens*. Već smo ranije vidjeli Singerove zaključke o relevantnosti pripadanja našoj vrsti. Iz toga slijedi da za embrio vrijedi sve što je rečeno o fetusu, tj. sva prava koja ima ili nema fetus, u odnosu na ne-ljudske životinje, vrijede i za embrio.

Singer navodi dodatan argument da embrio nije jedinka. Kaže da su sva ljudska bića jedinke, a da embrio to nije. Naime, sve do četrnaestog dana nakon oplodnje embrio se može podijeliti na više embrija, tako prirodnim putem znaju nastati jednojajčani blizanci. Dakle, prije četrnaestog dana mi ne možemo biti sigurni o koliko se embrija radi. To je problem za konzervativce jer se ne mogu pozvati na kontinuitet razvoja ljudskog bića. Singer nam daje primjer. Zamislimo da imamo embrio u posudi na stolu i da smo ga nazvali Mary. No embrio se podijelio i sada su u posudi dva embrija. Koji je od njih Mary? Ne postoji ništa po čemu bi ih mogli razlikovati jer su genetski isti. Postoji li Mary ili je ona umrla? Singer ovdje ukazuje na apsurd toga da je embrio smatramo jedinkom u vremenu i prostoru, a ne nakupinom stanica što on i jest.

Singer dalje raspravlja o argumentu iz potencijalnosti te navodi da se prije IVF postupka embrio nije ni razmatrao prije nego što se implantirao u stjenku maternice.²⁶ Kada dođe do oplodene jajne stanice prirodnim putem, embriju treba od sedam do četrnaest dana da se pričvrsti za stjenku maternice. Nakon pričvršćenja, embrio je imao velike šanse da se razvije u ljudsko biće. Njegove šanse za to su bile veće nego da se sperma i jajašce spoje i dovedu do embrija. Važna razlika je bila i ta da embrio ima veće izgleda da se razvije u dijete nego jajna stanica i spermij. Naime kako bi se mogli spojiti potreban je namjeren ljudski čin, dok embrio ima veću mogućnost da ostvari svoju potencijalnost ako ga nitko u tome ne spriječi.

²⁵ P. Singer, *Praktična etika*, prev. T. Bracanović, KruZak, Zagreb 2003., Str. 118.

²⁶ Ibid., str. 119.

Sada će se razmotriti IVF postupak. Iz ženinog jajnika uzimaju se jajne stanice i stavljaju se u staklenu posudu s tekućinom i tada se doda sperma. U 80% slučajeva dolazi do oplodnje, a oplođeni embrio može preživjeti u posudi dva do tri dana. U tom razdoblju se dijeli do osam stanica i implantira u maternicu žene. Postotak daljnjeg razvijanja embrija ovdje pada na manje od 10%, a razlog za to je još uvijek nepoznat. IVF je namjeran ljudski čin jer bez premještanja u maternicu je razvoj embriju onemogućen, ali s druge strane, male su šanse za daljnji razvoj embrija. Time se smanjuje razlika između embrija i jajne stanice i sperme. Singer²⁷ se ovdje pita zašto jajna stanica-i-sperma, ako ih se uzme zajedno, nisu potencijalna osoba kao što je to i embrio. Daje nam primjer iz laboratorija. Zamislimo da se na stolu u jednoj posudi nalazi jajna stanica žene, a u drugoj sperma njenog partnera spremne za početak procesa IVF-a. Tada je javljeno da žena krvari i da neko vrijeme neće biti u stanju primiti embrio. Asistentici je naloženo da se riješi sadržaja posudica i ona ih prolije u slivnik. Nakon nekog vremena vrati se i shvati da je slivnik začepljen i da postoji mogućnost da je jajašce oplođeno. Neupitno je da je imala pravo izliti tekućine, ali sada kada postoji šansa da je unutra embrio ima li pravo pročititi slivnik? Oni koji razlikuju jajašce-i-spermij od embrija trebaju tvrditi da je prije, kada nije došlo do spajanja jajašca i sperme u embrio, mogla pročititi slivnik, a sada, kada postoji mogućnost da je embrio unutra, više ne smije pročititi slivnik. To je teško prihvatljiva tvrdnja.

Kao što Singer kaže, mnogi konzervativci nisu skloni uvođenju argumenta iz potencijalnosti u raspravu. Jedan od konzervativaca koji se pozabavio pitanjem potencijalnosti je rimokatolički teolog John Noonan. On se u svojem članku poziva na vjerojatnost.²⁸ Na početku članka se osvrće na razgraničenja koja su predložili liberali i kritizira ih, a kao dodatan argument nam daje argument iz vjerojatnosti. Prvo se poziva na kontinuitet ljudskog života, ali priznaje da u počecima taj život ima manje vjerojatnosti. Navodi sljedeće podatke. U svakom ejakulatu ima 200 000 000 spermija između kojih jedan ima šansu da oplodi jajnu stanicu, a od oocita u ženskome tijelu kojih ima od 100 000 do 1 000 000 ovulira 390. Kada dođe do oplodnje, postotak vjerojatnosti da se dogodi spontani pobačaj je 20%, što bi značilo da jedna od pet žena doživi spontani pobačaj. Iz toga slijedi da u 4 od 5 slučajeva postoji vjerojatnost da će se embrio razvijati dalje. Noonan tvrdi da se nakon tog stupnja vjerojatnost značajno povećava. Kaže da argument koji daje ne može pomoći s određivanjem ljudskosti, ali nam može koristiti u raspravama o moralu jer većina moralnih sudova ima svoja uporišta u prosuđivanju. Daje primjer u kojem kaže da ako su šanse da se u grmu na koji pucate sakriva čovjek, 200 000

²⁷ Ibid., str. 120.

²⁸ J. T. Noonan, jr. , „Gotovo apsolutna povijesna vrijednost“, u S. Prijić (ur.) , *Pobačaj: za i protiv*, Analytica Adriatica, Rijeka 1995., str. 39.

000 : 1 postoji velika vjerojatnost da vas nitko neće smatrati bezobzirnim, dok da su šanse 4 : 5, postoji velika vjerojatnost da vas smatraju odgovornim. Naglašava da se poziva na stvarne vjerojatnosti, a ne na sve moguće potencijalnosti koje možemo zamisliti.²⁹ Zatim dokazuje da je razlika u vjerojatnostima u granici između embrija i spermija. Ako smo uništili spermij, uništili smo biće koje je imalo 1 : 200 000 000 šanse da se razvije u biće, s druge strane ako uništimo fetus uništili smo biće koje ima jedinstveni genetski kod, organe, sposobnost osjeta boli i ima 80% šansi da se postupno razvije u racionalno biće.

Singer³⁰ napominje da su podatci u ovome članku netočni. Od objavljivanja Noonanova članka došlo je do napretka u tehnologiji što je dovelo do novih rezultata u istraživanjima, što dovodi do toga da je Noonanovo stajalište neodrživo. Novi podatci koje navodi Singer³¹ su sljedeći: Ako se trudnoća dijagnosticira u prvih četrnaest dana vjerojatnost rođenja je 25-30%, nakon što se embrio pričvrsti za stjenku maternice vjerojatnost je 46-60%, a šest tjedana nakon oplodnje vjerojatnost je 85-90%. Noonan vjerojatnost od 80% navodi za tek zametnuti embrio da će postati osoba, što nije točno, pa bi se po argumentu koji zastupa ta granica trebala pomaknuti na šesti tjedan. Druga tvrdnja je bila ta da je vjerojatnost da će spermij postati biće 1 : 200 000 000. No napretkom tehnologije i ta je tvrdnja postala neodrživa. Postoji postupak kod IVF-a koji omogućuje da se umjesto kapi sjemene tekućine jajna stanica oplodi tako da se usisa jedan spermij i da se ubrizga ispod vanjskog sloja jajne stanice. Takvim postupkom briše se jasna granica između vjerojatnosti postajanja osobom između embrija i jajašca-i-sperme.

6.2. Uporaba fetusnog tkiva

Fetusno tkivo i stanice pokazali su se korisnim kao moguća rješenja za liječenje bolesti kao što su Parkinsonova bolest, Alzheimerova bolest, dijabetes, a fetusne stanice pobačenih fetusa koriste se kako bi izliječile starije fetuse koji pate od smrtonosnih bolesti. Postavlja se pitanje postoje li prava fetusa koja se mogu prekršiti? Singer kaže da iako je dokazano da nemaju prava na život, to ne znači, kao što je to slučaj i sa ne-ljudskim životinjama, da nemaju nikakva prava. Ako fetus osjeća bol trebaju mu se dati sva prava koja se daju i ostalim bićima koja osjećaju bol. Postavlja se pitanje kada fetus postaje svjestan? U osamnaestom tjednu trudnoće cerebralni korteks, dio mozga povezan sa osjećanjem boli i svjesnošću, postaje

²⁹ Ibid., str.40.

³⁰ P. Singer, *Praktična etika*, prev. T. Bracanović, KruZak, Zagreb 2003., Str. 121.

³¹ Ibid., str. 122.

dovoljno razvijen. Dakle, nakon osamnaestog tjedna fetusu treba pružiti zaštitu kakvu imaju i ne-ljudske životinje.

Kako ne bi došlo do zloupotrebe pobačaja zbog fetusnog tkiva, a i kako bi se zaštitile žene od pritiska na pobačaj, države donose zakone koji odvajaju pobačaj od zakona o upotrebi fetusnog tkiva. Pitanje je može li postojati zakon koji bi kao osnovicu uzeo zaštitu žene? Ako postoji liječnik čiji pacijent umire i potrebno mu je fetusno tkivo kako bi ga spasio, a s druge strane taj isti liječnik savjetuje trudnicu o pobačaju, očigledno je da takav liječnik ne može biti nepristran i ovdje trudnica treba biti zaštićena.

Postoji zakon koji nalaže da se fetusno tkivo može donirati samo anonimno. Pogledajmo štiti li takav zakon interese trudnice. Ako trudnica ima bolesnog rođaka mogla bi se osjećati odgovornom za njegov život i zbog toga pobaciti ili bi žena koja nije trudna mogla smatrati da joj je dužnost zatrudnjeti i pobaciti kako bi mu spasila život. No ponekad roditelji rade velike žrtve kako bi podigli svoje dijete, nije čudno da se osoba žrtvuje za svoga rođaka ili voljenu osobu. Nadalje, ženama se dopušta pobačaj iz banalnijih razloga nego što je spašavanje drugog života. Singer smatra da bismo autonomiji žena trebali dati pravo, sve dok je to njihova odluka. Ako ih se prisiljava na takav postupak, rješenje nije zabraniti sve pobačaje u svrhu dobivanja fetusnog tkiva, nego zajamčiti to da žene koje se odlučuju za pobačaj i doniranje to naprave dobrovoljno.

7. Čedomorstvo

Warren³² navodi dva argumenta zašto je čedomorstvo nedopustivo. Prvi je taj da je pogrešno ubiti tek rođeno dijete jer, iako ga možda roditelji ne žele, postoje ljudi koji ga žele i kojima bi njegovo uništenje uskratilo zadovoljstvo. Iz tog argumenta zaključuje da je pogrešno ubiti rođeno dijete iz istog razloga iz kojega je pogrešno uništiti prirodan resurs ili umjetničko djelo. Drugi je argument taj da većina ljudi smatra djecu vrijednom zaštite i pristali bi plaćati porez za potporu sirotištu nego da se neželjena djeca unište. Dakle, pogrešno je uništiti tek rođenu djecu sve dok postoje ljudi koji im žele osigurati sredstva za zbrinjavanje.

Singerovi³³ argumenti za čedomorstvo su sljedeći: jednom kada se prihvati argument da život fetusa nema veću vrijednost od života ne-ljudskih životinja koje su jednako ili više

³² M. A. Warren, „O moralnom i zakonskom statusu pobačaja“, u S. Prijić (ur.) , *Pobačaj: za i protiv*, Analytica Adriatica, Rijeka 1995., str. 55.

³³P. Singer, *Praktična etika*, prev. T. Bracanović, KruZak, Zagreb 2003., str. 127.

razvijene od njega, taj se argument mora proširiti i dalje. Naime, mora se priznati da isti argument vrijedi i za tek rođeno dijete, jer ono kada se rodi nije samosvjesno i racionalno biće te postoje mnoge ne-ljudske životinje koje su razvijenije od njega. Kod bavljenja problematikom čedomorstva trebali bismo se odmaknuti od osjećaja koje u nama pobuđuje novorođenče, već objektivno sagledati sve razloge. Novorođeno dijete ne može samo donositi odluke, ne može sebe smatrati osobom, nema percepciju budućnosti i nema želju za nastavkom života. Dakle, novorođenče je po svemu navedenom bliže fetusu, nego odraslom čovjeku. Nadalje, Singer ukazuje da je pogrešnost čedomorstva kršćanski stav, a ne univerzalna etička vrijednost.³⁴ U mnogim se pretkršćanskim civilizacijama čedomorstvo prakticiralo te se smatralo i nekom vrstom moralne obveze. Smatralo se pogrešnim ne ubiti deformirano ili bolesno novorođenče, dok je često to bio i način na koji se kontrolirala populacija. Singer kaže da bi se čedomorstvo moglo izjednačiti s pobačajem u situaciji u kojoj je dijete neželjeno od strane svojih roditelja i najbližih, ali takvi bi slučajevi bili rijetki jer se dijete, za razliku od fetusa, može dati na posvajanje.

Prijić³⁵ ukazuje na moguće prigovore Singerovu stavu o čedomorstvu. Kriteriji osobnosti koje on spominje isključuju i stariju djecu, starije i nemoćne, osobe s teškim oštećenjima i osobe s mentalnim retardacijama, što bi dovelo do posljedice da se njih može usmrtniti bez da se odgovara za zločin ubojstva.

8. Zaključak

Prvo je bilo izneseno konzervativno stajalište koje je zastupalo prava fetusa u raspravi o pobačaju. Oni su temeljili svoj argument na kontinuitetu od oplodnje do odraslog čovjeka te su zahtijevali da liberalna strana ukaže na granicu na kojoj bi fetus postao ljudsko biće, ako to nije začeo. Liberali su dali nekoliko prijedloga, ali nisu uspjeli ukazati na jasnu granicu između fetusa i djeteta. Nadalje, argumenti koje su dali za prava žena nisu uspjeli izbjeći moralna pitanja poput postojanja žrtve u pobačajima.

Kada se postavi pitanje osobnosti fetusa, nastaju poteškoće za konzervativnu stranu. Liberalna strana uspijeva dati definiciju osobnosti odvojenu od samog pripadanja ljudskoj vrsti, a upravo tako osobnost definiraju konzervativci. Dodatan problem nastaje kada se dodaju

³⁴ Ibid., str. 130.

³⁵ S. Prijić, „Pobačaj – za i protiv“, u S. Prijić (ur.) , *Pobačaj: za i protiv*, Analytica Adriatica, Rijeka 1995. , str.7.

argumenti iz potencijalnosti, zato što se ne može dokazati da potencijalna osoba ima veća prava od žene koja je stvarna osoba. Još jedan od problema za konzervativnu stranu je taj da se, kada se uzme u obzir status embrija u laboratoriju, brišu jasne granice između embrija i jajašca-i-sperme u pogledu vjerojatnosti postajanja osobom.

Iz rasprave o korištenju fetusnog tkiva vidljivo je da fetus ima neka prava, kao što je pravo na ne osjećanje boli, ali to ne znači da se fetusno tkivo ne smije koristiti kako bi se liječile bolesti ili spašavao život drugih fetusa.

Iako se liberali zalažu za pravo na pobačaj, mnogi od njih nisu spremni prihvatiti proširenje njihovog stajališta na tek rođenu djecu. Singer je jedan od filozofa koji prihvaćaju prigovor i on svoj argument proširuje, što rezultira prihvaćanjem čedomorstva. No čedomorstvo bi bilo dopušteno tek u iznimno rijetkim slučajevima u kojima se ne bi mogao pronaći nitko tko bi želio dijete.

9. Popis literature

Ivan Pavao II (1995.), „Evandjelje života (odlomak o pobačaju)”, u Snježana Prijić (ur), *Pobačaj: za i protiv*, Rijeka, str. 30-36.

Jarvis Thomson, J. (1995.), „Obrana pobačaja”, u Snježana Prijić (ur), *Pobačaj: za i protiv*, Rijeka, str. 58-73.

Noonan, J. T. (1995.), „Gotovo apsolutna povijesna vrijednost”, u Snježana Prijić (ur), *Pobačaj: za i protiv*, Rijeka, str. 36-43.

Prijić, S. (ur.) (1995.), *Pobačaj: za i protiv*, Analytica Adriatica, Rijeka

Prijić, S. (1995), „Pobačaj – za i protiv“, u S. Prijić (ur.) , *Pobačaj: za i protiv*, Analytica Adriatica, Rijeka, str 1-30.

Singer, P. (2003.), *Praktična etika*, prev. T. Bracanović, KruZak, Zagreb

Warren, M. A. (1995.), „O moralnom i zakonskom statusu pobačaja”, u Snježana Prijić (ur), *Pobačaj: za i protiv*, Rijeka, str. 43-58.